

Dana Račková

Michal Taragoš

V RYTMU CIMBÁLU

Ze života romských muzikantů
ve 20. století

V rytmu cimbálu

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.xyz.cz

www.albatrosmedia.cz

xyz

Michal Taragoš, Dana Račková

V rytmu cimbálu – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

V RYTMU CIMBÁLU

© Dana Račková, 2025
© Michal Taragoš, 2025
Illustrations © Kateřina Čiberová, 2025
© Nakladatelství XYZ, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-7683-789-8
ISBN e-knihy 978-80-7683-786-7 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-7683-787-4 (1. zveřejnění, 2025) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-7683-788-1 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

Dana Račková

Michal Taragoš

V RYTMU CIMBÁLU

Ze života romských muzikantů
ve 20. století

xyz

Odjezd je příjezdem. Konec začátkem.

Všechno to začalo, jak už bývá zvykem, velkou změnou. Krátce po druhé světové válce odjela moje máma s tátou za novým životem pryč ze Slovenska. Jeli normálně – vlakem. Dva kufry a stejný počet dětí, z toho jeden kojeneček. Z těch dětí, ne z těch kufrů. Helenka. A Honzík.

Ve vlakovém kupé je cítit neuvěřitelné napětí. Ani jeden z cestujících nikdy v Česku nebyl. Malá Helenka to sice nemůže prohlásit, ale dá se to předpokládat. Maminka ji drží v náručí obličejíkem ke svému rameni a v lesklých pečujících očích lze spatřit miliony ustrašených otázek. Mlčí však. Táta nehybně kouká z okna, drží Honzíka sedícího vedle něj za malou ruku a v hlavě mu lítají myšlenky sem a tam, stejně jako obraz krajiny za sklem.

Vlak... se pomalu... každou hodinou blíží a blíží... přibližuje... ku... Praze!

Dva dny předtím seděl táta v malé maďarské vesnici na jihu Slovenska s kamarádem Gejzou u řeky. Dívali se na tu

černou divokou vodu, co se valila před nimi, vdechovali čistý vlhký vzduch. Ruce měli unavené dlouhým hraním na cimbál a housle, bosé nohy se po horkém dnu chladily v čerstvé trávě. Z dálky doléhal křik rozjásaných dětí, kohoutů a psů. Kouřili.

„Jdete to zkusit, jo?“ zazní jakoby nic.

„Prý je to v Praze lepší,“ odvětí na půl ve snách můj mladícký táta Gezovi. Obavy na sobě nesmí dát najevo. Dál oba tiše kouří a po chvíli táta dodá: „Zítřka. Nebo pozítří... jedem,“ přikyvuje táta maďarsky.

Teď je to všechno za nimi. Oba mladí rodiče se rytmicky pohupují v tempu kolejí a koukají mlčky na sebe. Nervózní, plni očekávání i strachu si nepotřebují nic říkat. Vědí, že mají jeden druhého. A že vždycky mít budou. Že stojí nohama na zemi. Na té dobré zemi, která je přece všude stejná. Tak co. Přivinou děti k sobě. Děti, které jsou pro ně celým světem. Ať jsou kdekoliv. Ten svět si může člověk vozit s sebou. A ani není tak těžký.

Mlčení najednou přeruší máma: „Děti mají hlad – tak kdy už tam budeme?!“

„Neboj se, všechno bude v pořádku,“ uklidňuje ji táta, aniž by mohl cokoliv vědět.

Maminka umlkne.

Vlak konečně zastavuje. Praha – hlavní nádraží! Vystupuje se! Kufry, lidé, zboží, těžké dveře vlaku. Nádraží je velkolepé. Obrovské jako celá naše vesnice.

„Někdo říkal, že v Libni je to dobrý.“

„Jo,“ přikývla tátovi máma.

„Tak jdeme tam.“

„Igen,“ rozhodnou maďarsky.

Lidé chodí s kufry a taškami, vítají se, líbají, někteří spěchají kolem mladé rodiny na další vlak, jiní mírumilovně odcházejí domů. Zdá se, že všichni přesně vědí, kam míří. Máma s tátou už taky samozřejmě přesně vědí, kam jdou. Do Libně! Honzík popoběhne za otcem, aby ten odchod nezmeškal.

Libeň. Libeň. Oba mladí rodiče se mimoděk poohlédnou po nádraží a natahují uši, jestli to kouzelné slovo třeba odněkud neuslyší. Jestli neuvidí jednoduchý nápis, mapku, šipku. Něco jako „Do Libně – TUDY“.

Ne. Nevypadá to. Budou muset prostě jít. Jít, dokud nedojdou. Jako vždycky. Jako všichni. Jako všude na zemi.

Nádražní hala, desítky dveří a stovky lidí. Helenka asi ucítila v obličejí průvan nádraží a lehounce zakňourá. Táta otvírá těžké dveře ven a vychází na chodník. Honzík se podívá na nebe. Vidí ptáky, kteří jsou stejní jako u nás. To je dobře. Park. Lidé. Slunce. A čeština – podobná naší slovenštině! Tady budeme doma hned!

Lidé na lavičkách. Úsměv a zvědavý pohled pomalu procházejícího staršího kolemjdoucího. Plachý pozdrav rodičů ve slovenštině. Přivětivá odpověď v češtině. Libeň? Krátký rozhovor. Ruce ukazující směr. Dětský stud za máminou sukni, když tázaný s úsměvem promluví k dítěti. Gesta. Příkyvování. Úsměv. Poděkování. *Ďakujem. Köszönöm. Palikerav.*

„Ale není vůbec zač! Tak hlavně hodně štěstí!“

To jo. Kolik štěstí lidi potřebují na celý život? Asi opravdu „hlavně hodně“.

A jde se!

Tramvaj. Lístek. Ruce. Ruce mačkající. Mámu, tátu, děti, kufry, lístky, lavičku v tramvaji. Žádná ruka není bez zaměstnání. Vystrašené ruce. Ruce plné bezpečí.

Průvodčí konečně hlásí: LIBEŇ!

Máma s tátou se na sebe podívají a čas se jakoby na chvíli zastaví. Jako v *matrixu*. Tak tohle je ono. Tady bude náš začátek. Libeň. Jak měkce to zní! Naše Libeň... Tak jo. Vystupujem! Honzík skáče z jednoho schodu na druhý, aby ukázal, jak už je velký. Jsme doma!

Libeňský park.

„Ty počkej tady, Ilonko, já jdu zjistit něco ohledně bydlení...“ řekne táta jakoby nic.

Děti zůstávají v parku s mámou. Nezlobí. Malý Jenda kýve drobnýma bosýma nožkama a ukusuje chleba s máslem – to poslední, co z cestovního balíčku zbylo. Helenka je klidná. Nakojená, přebalená, střídavě usíná. Máma klidná není. Snaží se sedět, ale moc jí to nejde. Rty se jí nepatrně pohybují, jako by se modlila. Slyšet však není nic. Občas se zhluboka nadechne. Čas se vleče a letí zároveň. Svýma mandlovýma očima přemýšlí.

Slunce pomalu zapadá a táta pořád nikde. Máma je sice nervózní, ale trpělivá. Zůstává tam, kde má. Romové umí čekat.

Najednou se malý Honzík rozeběhne a křičí: „Apa! Apa!“ Tahá tátu za nohavici a visí mu na noze.

„Ilonko, poslouchej mě dobře! Dostal jsem tip na úplně skvělý byt! Teď už je jenom potřeba sehnat někoho, kdo má od něj klíč. Takže se nic neboj. Počkej tady a já jdu zjistit něco

ohledně klíčů...“ Táta posadí Honzíka zpátky na lavičku, oddechne si a zase odejde.

Honzík si s hledáním bytu starosti nedělá. Po tátově odchodu se skládá na lavičce, kde mu maminka dala pod hlavu hebký svetr a spokojeně usíná. Malá Helenka také spí, ale ta spí prakticky furt. Děti si starosti s nebem nad hlavou dělají málokdy.

Nad parkem se napíná podivná tmavá opona za celým tím neklidným dnem. Nejsou na ní hvězdy jako bývaly doma. Tma ve městě vypadá jinak. Zní jinak. Voní jinak. Máma se zdá být také trochu jiná...

Čas už neběží, táhne se. Táhne se pomaleji než ta černá opona nad skromnou lavičkou, kde usnuly dvě malé děti. A táta s klíčem pořád nikde.

S narůstající tmou přímo úměrně roste i strach mladé matky doteď střídavě vstávající a zase si sedající k dětem na lavičku. Ach, ta tma. Maminka začíná tichoulince natahovat a pofňukávat. Sedí na samém kraji lavičky, kouká někam před sebe a snaží se svým vzlykáním neprobudit děti. Je tak krásná!

„Tak to vypadá, že dneska budeme muset spát tady venku,“ přeruší najednou svůj vzlyk nezlomným výrokem, a aby chmurné myšlenky ještě víc zahrnala, začne uklízet. Tohle patří sem, tady je ještě trocha vody, to je dobře, postavím to zatím sem. Tímhle přikryji děti a tohle bude stačit nám. Když není byt, bude domovem tohle. Však co, nebude to navěky. Hlavně že jsme v bezpečí.

Najednou k tmavé lavičce přiběhne malý bílý pejsek. Heboučký jako kočka. Máma se k němu skloní, pohladí ho a do očí se jí najednou nahrne spousta slz.

Z tmy se k lavičce pomalou chůzí přibližuje starší paní a zvědavě se dívá na tu podivnou rodinnou idylu u lavičky, kolem které chodí se svým pejskem každý den.

„A copak se ti stalo, holčičko, že tady pláčeš?“ promluví starší paní k mladičké matce, když vidí, že se od studu snaží své slzy rychle otřít. Jak pozorná je ta Libeň!

Máma mlčí a utírá si své slzavé ruce do sukně. Neví, jestli může něco říci, nebo radši ne. Tichem člověk nikdy nic nezakází, říkalo se vždycky u nás. Mlčí tedy. Najednou se Honzík na tvrdé lavičce nemotorně přetočí na druhý bok a pootevře svá malá důvěřivá očka směrem k té neznámé paní. To už maminka nevydrží a svou lámanou slovenštinou řekne vše, co se dnes stalo. Ukazuje na děti, vyhlíží manžela, omlouvá se za svůj pláč a vzlyká pořád dál.

„Tak teď poslouchej, holko zlatá,“ řekne najednou ta cizí paní a pohladí ji po hustých dlouhých vlasech. „Zůstaň tady jen hezky sedět. Já jdu něco zařídit a vrátím se. Ano? Důležité je, že nesmíš nikam odejít! Kdo ví, kde bych tě pak hledala.“

Máma zvedne uplakané oči. Stejně oči, jaké má i Helenka s Honzíkem a jaké budou mít i všechny její další děti, vnoučata a pravnoučata. Velké, černé, plaché a krásné. Jako laně.

Paní s pejskem odejde. Zanedlouho na to přibíhá nejistým krokem táta.

„Ilonko! Sehnal jsem na dnešek někoho. Můžeme u něho přespat na zemi. Bude to lepší než venku. A zítra seženu něco lepšího. Neboj se nic.“

Máma odpovídá nepřítomně. Intuice jí říká, že musí počkat a zjistit, o co jde s tou neznámou paní. Věří jí. Je přece z Libně. Tátovi se taková náhoda moc nezdá a čekat rozhodně nechce.

Bojí se tmy. A taky trochu o děti. Začne strkat věci zpátky do tašek a naléhat na mámu. Ta se však vůbec nechystá ze svého místa hnout. Když všechno dobalí a máma pořád neustupuje, zase pár věcí vybalí a sedne si k ní. Když ne, tak ne. Budeme tedy čekat.

Po nějakém čase se paní vrátí. Jde k nám! Usměvavý anděl ve tmě. Seznámí se s tátou a pak je potřeba vzbudit děti. Ty se probouzí hladové, zmatené a trochu od studeného vzduchu posmrkávají. Paní se na ně jen mlčky podívá a rozhodne o odchodu. „Pojďte, chci vám ukázat jeden byt.“

Táta se na mámu unaveně podívá a všichni se vydají směrem za neznámou paní. Jejich první šance v novém domově. Jejich poslední šance dnes.

Dům, který paní odemká, je nedaleko. Byt je v přízemí. Je celkem útulný i malinko zařízený.

„Omlouvám se, že jste museli tak dlouho čekat, ale byt jsem musela trochu připravit,“ reaguje rozpačitě neznámá paní a pokládá klíče od bytu na kuchyňský stůl, na kterém je malý papírek. „Můžete tady i s dětmi zůstat bydlet. Pane Taragoši, vidím, že máte malé děti a vaše manželka mi řekla, že zatím nemáte žádnou práci. Jestli chcete, můžete u mě v domě dělat domovníka. Dostanete za to něco málo peněz a nebudete muset platit za byt nájem. Až si najdete práci, můžete se pak rozhodnout, jestli tady zůstanete, nebo ne. Ale z bytu vás nikdo nevyhodí. Vy jste prý muzikant?“

V té chvíli maminka vzala majitelku baráku za obě ruce, zadívala se jí hluboce do očí, poděkovala jí tichounce, protože to víc nešlo, a rozplakala se. Ze studu se odvrátila směrem k dětem a vzala je do ložnice.

Ve spíži bylo něco málo jídla a na stole pod klíči od bytu leželo 100 Kčs. Jak velký ten malý papírek byl!

Najednou nešlo usnout...

Náš začátek se stal právě teď.

Jak to tenkrát fungovalo aneb AŽ ŽIJE NAŠE DĚLNICKÁ TŘÍDA!¹

Krom toho, že se táta stal hned první den domovníkem, tak druhý den přijal místo topiče v jednom z libeňských závodů. Několik týdnů chodil můj drobný tatínek s těma nejjemnějšíma muzikantskýma rukama na světě domů znaven celodenním přikládáním uhlí a koksu do kotle lopatou. Jeho ruce hrubly. Kůže na nich byla čím dál drsnější a prsty každým dnem méně citlivé. Když si s rýhami na těch rukou hrál po večeři malý Honzík, tatínek se na ně smutně zadíval. Necítil už moc ty jemné prstíky svého malého synka. Zdalipak budou tyhle ruce ještě někdy hrát...?

Jednoho dne v práci seděl táta o pauze na rampě před podnikem a užíval si kratičkou přestávku od uhlí. Alespoň na chvíli nechat odpočinout zádům, která celý život držela

1 Jedno ze základních hesel převládajících po druhé světové válce v socialistickém Československu.

tělo za cimbálem vsedě. Kouřil a odpočíval. Když šel kolem starší, velmi elegantní pán, moc nepřemýšlel, jestli pozdravit, nebo ne.

„Dobrý deň vám prajem,“ řekl táta s úsměvem. Byl za svou práci rád. Mohl díky ní přece živit celou svou rodinu. Ať už to byla práce jakákoliv.

„Dobrý den,“ odvětil ten neznámý pán, zastavil se a také si zapálil cigaretu. „Odkud jste ze Slovenska?“

„Z Krásnej.“

„Hm, z Krásné, aha...“ zahleděl se do nebe a znovu potáhnul. Neznal.

Rozhovor u cigarety mám rád. Mívá takový svůj zvláštní puls. Dává důraz na přirozený rytmus daného momentu. Rytmus dechu. Tomu je najednou vše podřízené. Dialog plný mlčení, jenž střídají tajemná gesta, která bez dýmu v puse lidé nedělávají. Možná proto tolik umělců kouří? Kvůli tomu tepu cigaretových momentů?

Pán vydechl. „Vy tady pracujete?“

„Hej. Tuná,“ táta potáhne a ukáže na dveře za sebou. Pomalu vydechne. „Dofajčím a budem sa musieť vrátiť. Aby mi nevyhaslo,“ zasmál se táta trochu unavenýma očima, potáhnul z cigarety naposled a jak ten špaček típal o betonový stojan u rampy, podíval se mimoděk na své ztrhané ruce. „Je to tu dobré. Robota je robota,“ pochválil si a u toho mu hladil cigaretový dým posledního šluku ústa, zuby, rty i nos. Na malý moment ho celého zahalil.

Pán si jeho rukou všimnul. Nepatřily lopatě. Mlčky se usmál a chvíli jen tak kouřil. Nakonec dodal: „A dělal jste někdy něco jiného?“

„Cimbalista som kedysi bol,“ odvětil táta a zvednul se k odchodu.

Rozloučili se a každý si šel po svých.

Druhý den dostal táta předvolání do kanceláře ředitele. Když se to dozvěděl, vzal si všechny věci ze své výtopny, sklopil oči a šel. Nechtěl o práci přijít. Ale to bude řešit až pak. Brečet kvůli práci nebude.

Vystoupal nahoru po schodech podniku, sundal si z hlavy čepici a zaklepal na dveře. Sekretářka ho pozvala dál a poslala ho k dalším dveřím. Na jejím obličejí nebylo poznat vůbec nic. Zaklepal tedy na další dveře a se sklopeným zrakem vešel rovnou k řediteli.

Nejdřív vidí malý kobereček. „Kobereček,“ pousměje se a postaví se na něj. Podívá se na ruce třímající tu drobnou čapku, zmáčkne ji o trochu silněji, nadechne se a zvedne svůj nezlomný zrak. Najednou se mu vrásky na čele vyhladí. Za ředitelským stolem u okna sedí usměvavý starý pán ze včerejší cigarety u rampy. Přisouvá křišťálový popelník a otevírá tabatěrku. Nabídne tátovi.

„Posaďte se, pane Taragoši. Ať si taky trochu odpočinete od té lopaty,“ usměje se a škrtně sirkou. Ale to už sekretářka přináší oběma kávu. Znamenitou kávu.

Od té doby se už tátovy ruce lopaty nikdy v životě dotknout nemusely. Ještě ten den ho pan ředitel přeložil k závozníkům. Dostal nejen snazší, ale také lépe placenou práci, která byla i časově méně náročná.

A tu ruce začaly vděčně opět měknout. Ty dobré, spolehlivé ruce. Najednou zbývala síla k přemýšlení i čas na snění.

Několik měsíců na to pořádal nově vzniklý Umělecký vojenský soubor Praha² nábor na nové muzikanty. Táta nelenil a přihlásil se tam. Vejde do místnosti na Národní třídě, kde tenkrát zkoušela Laterna magika, a koho nevidí?! Vedoucí celého konkurzu, respektive toho nového Uměleckého vojenského souboru, je tátův starý známý z vojny!

To bylo totiž tak. Když bylo tátovi osmnáct, dostal povolávací rozkaz na vojnu. Tam se jako cimbalista dostal také k vojenskému orchestru, který vedl houslista s neurčitou vojenskou hodností. A jelikož byl na vojně cimbalista jen jeden, zařídil ten houslista tátovi jakési závazné doporučení, díky kterému celé tři roky vojny odsloužil ve vojenské knihovně. Prý aby se nezničil. Tátovi se tam moc líbilo a nebýt narození malého Honzíka, byl by z něj *knihovnický lampasák* až do důchodu. Nevím už, jak se ten houslista jmenoval, ale teď seděl na Národce jako hlavní manager nově vzniklého tělesa a verboval nejlepší muzikanty z celého Československa. Sháněl jim v Praze také byty a zajišťoval co nejlepší podmínky, aby vytvořil to nejrepresentativnější hudební těleso v celém Sovětském svazu. Takový poctivý soudruh to tenkrát byl!

Do souboru tátu samozřejmě vzal.

2 UVS, reprezentativní soubor 1. vojenského okruhu ČSLA, byl založen v roce 1951. Soubor zahrnoval symfonický orchestr, stočlenný smíšený pěvecký sbor, cimbálovou muziku a taneční skupinu. Více o souboru např. https://encyklopedie.idu.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=3707:umelecky-vojensky-soubor-praha-2&Itemid=108&lang=cs

To byla třetí práce, kterou tatínek měl. V týdnu dělal závozníka, po večerech domovníka a o víkendech hrál s UVS na cimbál. A rodina se měla konečně dobře.

Zde mi dovolte malou technickou odbočku.

Čtenář si musí totiž uvědomit dobové souvislosti. V těch poválečných letech plných nadějí ve fungující socialismus se formovalo všechno možné. Vznikal celý systém kultury jako plnohodnotné pracující instituce. Tvůrčí činy se přece děly ve jménu socialismu a míru! Navíc fungovaly jako vizitka pokroku a nevídaného talentu vůči Západu. Takže všechno muselo šlapat jako hodinky.

Díky tomu, že byli umělci považováni za pracující neboli *dělníky*, byly jim dopřány všechny základních jistoty, včetně pravidelného příjmu určité výši, záruky účasti na zdravotním a sociálním pojištění atd.³

Zhruba v té době vznikla za účelem správného fungování kulturního sektoru i agentura Pragokonzert, která umělce zastupovala jako určitá produkční instituce. Ta rozhodovala, kdo je a kdo není UMĚLEC, kdo bude či nebude své umění prezentovat, kde a za kolik. Pokud měl umělec v agentuře dobré vztahy, měl krom stabilního příjmu i velmi rozmanitou práci, přičemž se nemusel starat vlastně o nic, vyjma své umělecké profese. Pro naše muzikanty to byla zlatá doba⁴.

3 Všimněte si souvislosti se současným #ArtIsWork.

4 Pro jiné umělce (Marta Kubišová, The Plastic People of the Universe, Sváťa Karásek, Karel „Charlie“ Soukup aj.) to naopak byla doba přímo pekelná (pozn. autorky).

Status UMĚLEC⁵ dostával automaticky každý, kdo nějaký umělecký obor vystudoval – ať už v rámci konzervatoře, nebo umělecké vysoké školy. Pokud byl ale našinec hudebníkem tak nějak od narození, mohl se také ucházet o tento status. Stačilo absolvovat přehrávky, tedy předvést své umění před odbornou komisí a složit teoretické zkoušky. Komise následně rozhodla, do které kategorie a zda vůbec bude zájemce zařazen. Kvalifikaci umělce navíc mohl dostat i celý umělecký soubor či kapela. Umělec jako skupina. Takto se dostal k pověstnému statusu umělce/MUZI-KANTA můj táta.

Na závěr chci ještě upřesnit, že nebyl umělec jako Umělec. Tento status měl spoustu dalších podkategorií, podle kterých se pak určovala prestiž umělců, šíře jejich možností a výše honoráře. Byl třeba rozdíl mezi tzv. estrádními umělci, kteří pracovali jako pódioví baviči, a víceúčelovými umělci, kteří byli vysoce hodnocení a vystupovali při vážnějších příležitostech, například ve vinárnách, kavárnách či hotelech. Rovněž mohli reprezentovat stát v zahraničí. Do druhé kategorie spadal náš táta se svou kapelou.

5 Dopady pandemie nemoci covid-19 v letech 2020 a 2021 na kulturní sektor zesílily tlak řešit situaci umělců a jejich pracovní a sociální podmínky. I proto se téma statusu umělce podařilo prosadit jako jednu z kapitol Národního plánu obnovy, v němž je velký důraz kladen na podporu lidského kapitálu. Status umělce se stal i jednou z priorit nové Státní kulturní politiky na roky 2022–2025+, která hovoří o vytvoření legislativního rámce a dalších opatřeních ke zlepšení pracovních podmínek umělců a podpoře jejich druhé kariéry. Statusem umělce se v poslední době intenzivně zabývá i Evropská komise. (www.idu.cz)

V momentě, kdy táta se svojí cimbálovkou obdržel status víceúčelového umělce, Pragokonzert se o ni začal intenzivně starat a dohazovat jí jeden koncert za druhým. Nešlo hrát a vedle toho mít další dvě práce. Táta dal tedy výpověď v libeňských závodech, přestěhoval se do většího bytu o pár ulic vedle a věnoval se už pouze svému hraní. Po zbytek života. Desítky let hrál ve všech významných pražských hotelech, jako třeba Ambassador, Jalta, InterContinental či Panorama, a také v restauracích a vinárnách, jako třeba Šumická vinárna či Koliba U Pastýřky. Později byla jeho cimbálovka natolik prestižní, že získala mnoho příležitostí hrát v zahraničí, včetně Ameriky.

V této době se narodila Andula. Třetí a poslední dítě mých rodičů. Alespoň si to tenkrát všichni mysleli...

Naši

Po druhé světové válce byla situace pro Romy v Česku i na Slovensku bezprecedentní. Čeští Romové byli majoritou za války téměř zcela vyvražděni. Slovenských Romů přežilo víc, ale rasismus bohužel s nimi. Život na slovenské vesnici byl pro naše lidi krutý již před válkou. Když se do toho přimíchalo rasistické smýšlení, které v polovině dvacátého století dosáhlo obrovských rozměrů, byl pro naše lidi život na slovenské vesnici doslova k nevydržení.

Ženy se dál věnovaly domácím pracem a výchově dětí, do práce chodila málokterá. Do té chodili jejich muži. Jednalo se o práce manuální bez nutného vzdělání, kterého se našim lidem v té době ještě nedostávalo, proto velká část z nich byla ngramotná. Po večerech chodili naši chlapi navíc hrát – na svatby, křtiny i další akce Slováků. Silný alkoholismus, posílený ještě hromadnou rodinnou oslavou, dovedl po pár hodinách změnit sváteční hosty ve zvířata. Jejich největší zábavou pak byla verbální i fyzická šikana celý večer hrajících

romských muzikantů. Kopance a facky se staly jakousi zvrhlostí tradicí. Ze všeho nejnechutnější však byly mastným hlenem oflusané bankovky, vlepované přímo na obličej primášů.

„Jak to, že nehraješ?“ tázal se na jedné svatbě ženichův otec unavených muzikantů o krátké pauze. „Všichni se okamžitě postavte do řady, platíme vás přece za zábavu...“ Zhodnotil potřebu pauzy pro zmožené ruce muzikantů a se smíchem se všichni svatebčané jali různými důvtipnějšími i méně důvtipnými způsoby muzikanty jednoho po druhém fackovat. Smálo se veškeré osazenstvo. Poté pauza skončila, muzikanti vzali do rukou zpátky své nástroje a bavili hosty svou krásnou hudbou dál, dívající se na ně svými zfackovanými, zarudlými obličejí.

Když takovou akci jednou viděl můj strejda Lojza, zavolal si ještě jednoho kamaráda a ze vzteku zmlátil celou svatbu i se ženichem. Bez rozdílu. V očích měl běs z veškerého příkoří, která se donekonečna děla romským muzikantům, a jinak jemné ruce vynikajícího cimbalisty hnalo zoufalství z bezvýchodnosti životních podmínek oné doby. Nevzpírat se a tolerovat bezpráví nebyla holt nikdy jeho parketa. Myslí, že tuhle vlastnost jsem zdědil po něm.

Takhle vzpurných muzikantů ale bylo velmi málo. V podstatě každý muzikant, který šel Slovákům tenkrát hrát na svatbu, dopředu počítal s tím, že bude bit. Vzít takový kšeftík, navíc nijak valně placený, ale přece jenom... vyžadovalo obrovskou dávku sebezapření, sebeponížení a otupělosti. Doba však byla zlá, bída číhala za každými dveřmi, děti měly pořád hlad a touha zaopatřit své rodiny za každou cenu byla silnější než potřeba uchránit si vlastní důstojnost. Hlad byl také jedním z hlavních důvodů, proč naši muzikanti brávali kšefty na

slovenských hostinách. Tradičním zvykem, který plynul z různých pověr, byla totiž co nejtědřejší výslužka, tedy jídlo a pití z hostiny s sebou pro každého, kdo z akce odcházel. A tak, i když platili zákazníci za hraní málo, i ta trocha jídla se pořád muzikantům, kteří živili početné rodiny, vyplatila.

Rozjaření oslavenci však vytouženou výslužku servírovali hudebníkům zpravidla ve stavu, v jakém se dávala prasatům. Posbírané zbytky svátečních chodů naházené do kýble, smíchané s dortem a dalšími odpadky od večeře, slané a sladké, všechno dohromady. Kýbl byl pak nabídnut našim lidem s velkou slávou jako místní delikatesa, což vzbuzovalo ve svatebčanech ohromnou opileckou radost a smích. Zarudlé oči našich muzikantů, unavené celodenní prací a celonočním hraním, s myšlenkou na své hladové děti, nevěděli, jak se zachovat. Začít se v tom přehrabovat a vyndat ty méně poškozené kousky jídla, zejména masa, případně kousek svatebního dortu? Nebo se do toho ani nepouštět a přijít domů zcela s prázdnou? Jak se má pak otec podívat svým dětem do těch smutných a hladových oček, která samým vzrušením z tátova návratu nemohla kolikrát spát?

Na důstojnějších svatbách se jídlo nemíchalo dohromady. Cpalo se holou rukou muzikantům rovnou do kapes svátečních obleků a pouzder od nástrojů, takže ti pak přišli domů nejen zbití, ale i celí špinaví.

Nebylo neobvyklé, že na druhý den po svatbě se novomanželé přišli muzikantům za své ponižující chování omluvit. Obávali se kletby, jež mohly naše ženy na jejich nový vztah seslat, alespoň tak tomu příchozí věřili. Mírumilovní muzikanti většinou jen sklopili zrak na znak formálního

odpuštění a na dvorku za nimi se ve větru sušilo potřísněné pouzdro od houslí a dortem zaneřádný oblek.

Před takovými podmínkami bylo třeba ze slovenských vesnic utéci. Jinak člověk začal uvnitř velmi rychle chřadnout a ztrácet důstojnost, což je to nejhorší. Kolik ponižování a příkoří už Romové v Evropě vytrpěli, to se snad nedá srovnat s žádným jiným národem. Nikomu bych to nepřál. Nutno dodat, že se očividně ani po desítkách generací nedá na ponižování nijak zvyknout. Člověk však může zahořknout a svou trpkost pak přenášet na další a další generace. Taková trpkost vám potáhne oči i mysl nekonečným sukнем smutku a ten vás postupně obere o vše, co bylo vašim předkům kdy si drahé. Hudební talent, bezstarostnost, ctižádost, sílu jít dál i radost žít. A to je vlak, který jezdí pouze jedním směrem, a návrat bývá takřka nemožný.

Bohužel, dozvuky této žalostné historie v některých oblastech Slovenska přetrvávají dodnes. Komu se nepovedlo utéct z takové pasti včas, zůstal uvězněn v chatrčích z plechu a kartonu uprostřed bídy, nenávisti a ponižování ze strany větší společnosti, bez funkčního vodovodu či kanalizace, bez elektřiny, práce, vzdělání či naděje. A to vše v samotném srdci velké Evropy, v té vysněné zemi všech lidí.

Zprávy o kvalitě života a důstojném způsobu obživy mé rodiny a ostatních Romů v Praze se rychle šířily a donesly se až na Slovensko. Anonymita velkoměsta dávala neobvyklý pocit bezpečí. S ní se pojily také stejné šance na život, zejména na práci a bydlení, ale také na řádné vzdělání dětí. S takovou rovností se naši lidé nikdy dříve nesetkali. Platila pro ně stejná

pravidla, chlapi mohli sehnat stejnou práci jako ostatní, děti mohly chodit do školy úplně rovnocenně jako ty neromské, rasistické ponižování bylo ve srovnání s minulostí minimální! Nepředstavitelné. Do Prahy to táhlo úplně všechny.

Nejdřív přijel strejda Gejza, mámin bratr, výborný houslista a tátův primáš, který si vzal tátovu sestru. Děti nikdy neměli, takže o jeden strach z neznámého pro manžele méně. Navíc byli s mým tátou výjimečně sehraní, velmi kvalitní muzikanti, takže věřili, že kdyby bylo nejhůř, založí kapelu a nějak se tím životem spolu protlučou. Strejda na vojně pracoval jako řidič, a proto se mu v Praze v podstatě okamžitě povedlo pracovat rovněž jako řidič, dokonce pro nějakého papaláše. Vysněný život s pravidelným příjmem a důstojnou prací mohl začít. Jezdil s parádním Tatraplanem neboli Tatra 600. Později vyfasoval dokonce jako služební vůz Tatra 603, což byl v té době již opravdu reprezentativní auťák. Po pár letech